TIESAS SPRIEDUMS (pirmā palāta)

2020. gada 4. martā*

Lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu – Tiesību aktu tuvināšana – Telesakaru pakalpojumi – Atvērta telesakaru tīkla ieviešanas īstenošana – Direktīva 97/13/EK – Maksājumi un nodevas, kas piemērojamas individuālām licencēm – Pārejas noteikumi, ar kuriem tiek ieviesta nodeva, kas Direktīvā 97/13/EK nav atļauta – Augstākas instances tiesas sprieduma, kurš uzskatāms par pretēju Savienības tiesībām, *res judicata* spēks

Lietā C-34/19

par lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu atbilstoši LESD 267. pantam, ko *Tribunale amministrativo regionale per il Lazio* (Lacio Reģionālā administratīvā tiesa, Itālija) iesniedza ar lēmumu, kas pieņemts 2018. gada 11. decembrī un kas Tiesā reģistrēts 2019. gada 17. janvārī, tiesvedībā

Telecom Italia SpA

pret

Ministero dello Sviluppo Economico,

Ministero dell'Economia e delle Finanze,

TIESA (pirmā palāta)

šādā sastāvā: palātas priekšsēdētājs Ž. K. Bonišo [*J.-C. Bonichot*], Tiesas priekšsēdētāja vietniece R. Silva de Lapuerta [*R. Silva de Lapuerta*] (referente), tiesneši M. Safjans [*M. Safjan*], K. Toadere [*C. Toader*] un N. Jēskinens [*N. Jääskinen*],

ģenerāladvokāts: E. Tančevs [*E. Tanchev*],

sekretārs: A. Kalots Eskobars [*A. Calot Escobar*],

ņemot vērā rakstveida procesu,

ņemot vērā apsvērumus, ko sniedza:

– *Telecom Italia SpA* vārdā – *F. Lattanzi*, *avvocato*,

– Itālijas valdības vārdā – *G. Palmieri*, pārstāve, kurai palīdz *P. Gentili*, *avvocato dello Stato*,

– Eiropas Komisijas vārdā – *L. Malferrari* un *L. Nicolae*, pārstāvji,

* Tiesvedības valoda – itāļu.

ņemot vērā pēc ģenerāladvokāta uzklausīšanas pieņemto lēmumu izskatīt lietu bez ģenerāladvokāta secinājumiem,

pasludina šo spriedumu.

Spriedums

1 Lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu attiecas uz Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 97/13/EK (1997. gada 10. aprīlis) par vispārējo atļauju un individuālo licenču kopēju sistēmu telesakaru pakalpojumu jomā (OV 1997, L 117, 15. lpp.) 22. panta interpretāciju.

2 Šis lūgums ir iesniegts tiesvedībā starp *Telecom Italia SpA* un *Ministero dello Sviluppo Economico* (Ekonomikas attīstības ministrija, Itālija) un *Ministero dell'Economia e delle Finanze* (Ekonomikas un finanšu ministrija, Itālija) saistībā ar tai uzlikto pienākumu maksāt nodevu, pamatojoties uz savu 1998. gada apgrozījumu.

Atbilstošās tiesību normas

Savienības tiesības

3 Direktīvas 97/13 2., 12. un 26. apsvērumā ir teikts:

"(2) tā kā Komisijas 1995. gada 25. janvāra paziņojumā par Zaļo grāmatu par telesakaru infrastruktūras un kabeļtelevīzijas tīklu liberalizāciju tika apstiprināta nepieciešamība noteikt Kopienas līmeņa noteikumus, lai nodrošinātu, ka vispārējo atļauju un individuālo licenču sistēmas tiek balstītas uz samērīguma principu un kļūst atvērtas, pārskatāmas un nediskriminējošas; tā kā Padomes 1995. gada 18. septembra rezolūcijā par komunikāciju turpmākā tiesiskā regulējuma izveidi [..] ir atzīts, ka, ievērojot subsidiaritātes principu, kopīgu principu noteikšana attiecībā uz dalībvalstu vispārējo atļauju un individuālo licenču sistēmām, pamatojoties uz līdzsvarotu tiesību un pienākumu kategorijām, ir būtisks šī tiesiskā regulējuma izstrādes Savienībā elements; tā kā šiem principiem ir jāattiecas uz visām atļaujām, kas nepieciešamas, lai sniegtu jebkādus telesakaru pakalpojumus un izveidotu un/vai izmantotu jebkādu infrastruktūru nolūkā sniegt telesakaru pakalpojumus;

[..]

(12) tā kā visiem maksājumiem un nodevām, kas tiek piemēroti uzņēmumiem saistībā ar atļauju izsniegšanas procedūrām, ir jābūt balstītiem uz objektīviem, nediskriminējošiem un pārskatāmiem kritērijiem;

[..]

(26) tā kā šo direktīvu piemēro gan pašreizējām, gan turpmākām atļaujām; tā kā dažas licences ir tikušas piešķirtas laikposmiem pirms 1999. gada 1. janvāra; tā kā šo atļauju noteikumi, kas ir pretrunā Kopienu tiesībām, tostarp tādi, kas piešķir turētājiem īpašas vai ekskluzīvas tiesības, atbilstoši Tiesas judikatūrai ir spēkā neesoši, sākot no datuma, kas norādīts atbilstošajos Kopienas pasākumos; tā kā attiecībā uz citām tiesībām, kas atbilstoši Kopienu tiesībām citu uzņēmumu intereses neapdraud, dalībvalstis varētu pagarināt to spēkā esamību, lai izvairītos no prasībām par zaudējumu atlīdzināšanu;". [Šeit un turpmāk neoficiāls tulkojums.]

4 Šīs direktīvas 3. panta 3. punktā ir noteikts:

"Dalībvalstis nodrošina, lai telesakaru pakalpojumus un/vai tīklus varētu sniegt vai nu bez atļaujas, vai nu ar vispārēju atļauju, kura vajadzības gadījumā tiek papildināta ar tiesībām un pienākumiem, attiecībā uz kuriem ir individuāli jāizvērtē kandidāti un attiecībā uz kuriem tiek izsniegta viena vai vairākas individuālas licences. [..]"

5 Minētās direktīvas 6. pantā "Maksājumi un nodevas, ko piemēro vispārējo atļauju procedūrām" ir paredzēts:

"Neskarot finanšu ieguldījumus universālā pakalpojuma sniegšanai saskaņā ar pielikumu, dalībvalstis nodrošina, ka visi maksājumi, ko iekasē no uzņēmumiem atļauju piešķiršanas procedūrās, sedz vienīgi administratīvās izmaksas, kas saistītas tikai ar piemērojamās vispārējo atļauju sistēmas noteikšanu, pārvaldību, kontroli un īstenošanu. Šos maksājumus publicē piemērotā un pietiekami detalizētā veidā tā, lai šī informācija būtu viegli pieejama."

6 Šīs pašas direktīvas 11. panta "Maksājumi un nodevas, ko piemēro individuālajām licencēm" redakcija ir šāda:

"1. Dalībvalstis nodrošina, ka maksājumus, ko uzliek uzņēmumiem sakarā ar atļaujas procedūrām, sedz vienīgi administratīvos izdevumus, kas saistīti ar piemērojamo individuālo licenču izsniegšanu, pārvaldību, kontroli un piemērošanu. Maksājumi, ko piemēro individuālai licencei, ir samērīgi ar vajadzīgo darba apjomu, un tos publicē piemērotā un pietiekami detalizētā veidā tā, lai šī informācija būtu viegli pieejama.

2. Neņemot vērā 1. punktu, ierobežotu resursu gadījumos dalībvalstis var atļaut valsts regulatīvajām iestādēm iekasēt nodevas, lai nodrošinātu minēto resursu optimālu izmantošanu. Minētās nodevas ir nediskriminējošas, un to noteikšanā it īpaši ņem vērā vajadzību veicināt inovatīvu pakalpojumu attīstību un konkurenci."

7 Direktīvas 97/13 22. pantā "Šīs direktīvas spēkā stāšanās dienā pastāvošās atļaujas" ir paredzēts:

"1. Dalībvalstis veic visus pasākumus, kas vajadzīgi, lai atļaujas, kas pastāv šīs direktīvas spēkā stāšanās dienā, līdz 1999. gada 1. janvārim atbilstu tās noteikumiem.

2. Ja, piemērojot šīs direktīvas noteikumus, tiek grozīti jau pastāvošu atļauju piešķiršanas nosacījumi, neskarot citu uzņēmumu tiesības saskaņā ar Kopienas tiesību aktiem, ieskaitot šo direktīvu, dalībvalstis var pagarināt nosacījumu spēkā esamību, izņemot to, ar kuriem tiek piešķirtas īpašas vai ekskluzīvas tiesības, kas saskaņā ar Kopienas tiesību aktiem ir atceltas vai ir jāatceļ. Šādā gadījumā dalībvalstis paziņo Komisijai šajā nolūkā veiktos pasākumus un tos pamato.

3. Neskarot 2. punkta noteikumus, nav spēkā atļaujas, kas pastāv dienā, kad stājas spēkā šī direktīva, ja līdz 1999. gada 1. janvārim nav nodrošināta to atbilstība.

Pamatotos gadījumos dalībvalstis uz lūgumu pamata no Komisijas var saņemt šī termiņa pagarinājumu."

8 Šīs direktīvas 25. panta "Direktīvas īstenošana" pirmajā daļā ir paredzēts:

"Dalībvalstis ievieš normatīvus un administratīvus aktus, kas vajadzīgi, lai izpildītu šīs direktīvas prasības, un publicē atļauju piešķiršanas nosacījumus un procedūras pēc iespējas drīz un jebkurā gadījumā ne vēlāk kā līdz 1997. gada 31. decembrim. Dalībvalstis par to tūlīt informē Komisiju."

9 Minētās direktīvas 26. pantā "Stāšanās spēkā" ir noteikts:

"Šī direktīva stājas spēkā divdesmitajā dienā pēc tās publicēšanas *Eiropas Savienības Oficiālajā Vēstnesī*."

Itālijas tiesības

Pasta un telesakaru kodekss

10 Līdz Direktīvas 97/13 transponēšanai publiskie telesakaru pakalpojumi Itālijā bija rezervēti valstij atbilstoši *codice postale e delle telecomunicazioni* (Pasta un telesakaru kodekss), kas pievienots 1973. gada 29. marta *decreto del presidente della Repubblica n. 156 – Approvazione del testo unico delle disposizioni legislative in materia postale, di bancoposta e di telecomunicazioni* (Republikas prezidenta dekrēts Nr. 156, ar ko apstiprina vienotu tekstu, kurā ietverti normatīvie akti pasta, pasta bankas un telesakaru jomā) (1973. gada 3. maija *GURI* Nr. 113 kārtējais pielikums), 1. panta pirmajai daļai.

11 Saskaņā ar Pasta un telesakaru kodeksa 188. pantu:

"Koncesionāram valstij ik gadus ir jāmaksā nodeva šajā dekrētā, noteikumos vai koncesijas līgumā noteiktajā apmērā."

12 Šī nodeva tiek aprēķināta proporcionāli ieņēmumiem vai bruto peļņai no pakalpojuma, kam ir piešķirta koncesija, no šiem ieņēmumiem atņemot publiskā tīkla koncesionāram pārskaitītās summas.

Dekrēts Nr. 318/1997

13 Direktīva 97/13 tika transponēta it īpaši ar 1997. gada 19. septembra *decreto del presidente della Repubblica n. 318 – Regolamento per l'attuazione di direttive comunitarie nel settore delle telecomunicazioni* (Republikas prezidenta dekrēts Nr. 318 par Eiropas direktīvu piemērošanas tiesisko regulējumu telesakaru jomā) (1997. gada 22. septembra *GURI* Nr. 221 kārtējais pielikums; turpmāk tekstā – "Dekrēts Nr. 318/1997").

14 Dekrēta Nr. 318/1997 2. panta 3.–6. punktā ir noteikts:

"3. Līdz 1998. gada 1. janvārim paliek spēkā īpašās un ekskluzīvās tiesības piedāvāt balss telefona pakalpojumu un ar to saistīto publisko telesakaru tīklu uzstādīšanas un nodrošināšanas pakalpojumu. [..]

4. Lai veiktu saskaņošanu ar šī regulējuma prasībām, grozījumus Pasta un telesakaru kodeksa 184. panta 1. punktā minētajās publiskajai lietošanai paredzētajās koncesijās un atļaujās, kuras pastāv šī regulējuma spēkā stāšanās dienā, veic pēc [valsts regulatīvās iestādes] iniciatīvas līdz 1999. gada 1. janvārim.

5. Ja, piemērojot šī regulējuma noteikumus, ir jāgroza pastāvošo koncesiju un atļauju piešķiršanas nosacījumi, nosacījumi, izņemot tos, ar kuriem tiek piešķirtas īpašas un ekskluzīvas tiesības, kuras jau ir atsauktas vai kuras būtu jāatsauc saskaņā ar šo regulējumu, paliek spēkā, neskarot citu uzņēmumu it īpaši no Kopienu tiesību aktiem izrietošās tiesības.

6. Izņemot 4. un 5. punkta noteikumus, no koncesijām vai atļaujām, kuras pastāv šī regulējuma spēkā stāšanās dienā, izrietošie pienākumi, ja tie neatbilst šī regulējuma prasībām, nav spēkā, sākot no 1999. gada 1. janvāra."

15 Šī dekrēta 6. panta 20. punktā ir paredzēts:

"[..] no uzņēmumiem pieprasītā atlīdzība par procedūrām, kas saistītas ar individuālām licencēm, ir paredzēta vienīgi, lai segtu administratīvās izmaksas, kas saistītas ar lietas izskatīšanu, kā arī pakalpojumu pārvaldības kontroli un licencēs paredzēto nosacījumu saglabāšanu. [..]"

16 Minētā dekrēta 21. panta 2. punkta redakcija ir šāda:

"Izņemot skaidri formulētus šī regulējuma noteikumus, turpina piemērot telesakaru jomā spēkā esošos noteikumus. It īpaši turpina piemērot 6. panta 20. un 21. punktā minētajos nolūkos Pasta un telesakaru kodeksa 188. panta noteikumus, kamēr [valsts regulatīvā iestāde] nav lēmusi citādi."

1998. gada 23. decembra Likums Nr. 448

17 Saskaņā 1998. gada 23. decembra *legge n. 448 – Misure di finanza pubblica per la stabilizzazione e lo sviluppo* (Likums Nr. 448 par valsts finanšu pasākumiem stabilizācijai un attīstībai) (1998. gada 29. decembra *GURI* Nr. 302 kārtējais pielikums) 20. panta 3. punktu:

"Sākot no 1999. gada 1. janvāra, [Pasta un telesakaru kodeksa] 188. panta noteikumus vairs nepiemēro publisko telesakaru pakalpojumu izmantotājiem."

18 Saskaņā ar minētā likuma 20. panta 4. punktu ir atcelts Dekrēta Nr. 318/1997 21. panta 2. punkts.

Pamatlieta un prejudiciālie jautājumi

19 *Telecom Italia* bija publiskā telesakaru pakalpojuma ekskluzīvā koncesionāre saskaņā ar Pasta un telesakaru kodeksa 188. pantu.

20 Ar *Ministero delle Comunicazioni* (Komunikāciju ministrija, Itālija) 2003. gada 9. jūlija paziņojumu *Telecom Italia* tika pieprasīts samaksāt 31 118 630,05 EUR par koncesijas nodevas atlikumu par 1997. finanšu gadu un 41 025 043,06 EUR par koncesijas nodevas atlikumu par 1998. finanšu gadu.

21 *Telecom Italia* apstrīdēja minēto paziņojumu *Tribunale amministrativo regionale per il Lazio* (Lacio Reģionālā administratīvā tiesa, Itālija), kas Tiesai uzdeva prejudiciālu jautājumu, kurš bija pamatā 2008. gada 21. februāra spriedumam *Telecom Italia* (C-296/06, EU:C:2008:106).

22 Minētā sprieduma 45. punktā Tiesa nosprieda, ka Direktīva 97/13 nepieļauj, ka dalībvalsts paredz pienākumu tirgus dalībniekam, kas ir iepriekšējais ekskluzīvo tiesību sniegt publiskos telesakaru pakalpojumus turētājs, maksāt tādu maksājumu, kas atbilst iepriekš prasītajai samaksai par piešķirtajām ekskluzīvajām tiesībām, par vienu gadu, sākot no galīgā termiņa, kas ir paredzēts šīs direktīvas transponēšanai valsts tiesību sistēmā, proti, līdz 1998. gada 31. decembrim.

23 Ņemot vērā šo pašu spriedumu, iesniedzējtiesa 2008. gada 15. decembra spriedumā Nr. 11386 nosprieda, ka nodevas maksājums bija jāveic par 1998. gadu.

24 *Telecom Italia* šo spriedumu pārsūdzēja *Consiglio di Stato* (Valsts padome, Itālija), kas ar 2009. gada 1. decembra spriedumu Nr. 7506 apstiprināja, ka prasība samaksāt nodevu par 1998. gadu bija saderīga ar Savienības tiesībām, it īpaši ņemot vērā 2008. gada 21. februāra spriedumu *Telecom Italia* (C-296/06, EU:C:2008:106).

25 *Telecom Italia*, uzskatot, ka tai ir nodarīts kaitējums tāpēc, ka *Consiglio di Stato* (Valsts padome) nepareizi interpretēja 2008. gada 21. februāra spriedumu *Telecom Italia* (C-296/06, EU:C:2008:106), cēla prasību pret Itālijas valsti par civiltiesisko atbildību, kas izriet no tiesu funkcijas nepareizas izpildes, *Corte d'appello di Roma* (Romas apelācijas tiesa, Itālija), kas ar 2012. gada 31. janvāra lēmumu apmierināja šīs sabiedrības iesniegto sūdzību un konstatēja, ka ir acīmredzami pārkāptas Savienības tiesības.

26 Pēc šī lēmuma pieņemšanas *Telecom Italia* ar prasību pamatlietā lūdza iesniedzējtiesu atzīt, ka nav jāmaksā arī par 1998. gadu prasītās summas, un tādējādi – atņemt *res judicata* spēku *Consiglio di Stato* (Valsts padome) 2009. gada 1. decembra spriedumam Nr. 7506.

27 Šajā kontekstā iesniedzējtiesai ir šaubas par Direktīvas 97/13 tvērumu un par to, vai valsts tiesiskais regulējums un tā interpretācija, ko veica *Consiglio di Stato* (Valsts padome), atbilst Savienības tiesībām.

28 No lūguma sniegt prejudiciālu nolēmumu izriet, ka atbilstoši interpretācijai, ko sniegusi *Consiglio di Stato* (Valsts padome) 2009. gada 1. decembra spriedumā Nr. 7506, *Telecom Italia* bija jāmaksā nodeva par 1998. gadu, jo šī nodeva bija atlīdzība par telesakaru pakalpojuma koncesiju, un netiek apstrīdēts, ka šajā gadā *Telecom Italia* turpināja būt koncesionāre un sniegt šo pakalpojumu, kaut arī ne ekskluzīvi.

29 Šajā ziņā no iesniedzējtiesas nolēmuma izriet, ka nodeva par 1998. gadu tika aprēķināta atbilstoši *Telecom Italia* apgrozījumam, nevis administratīvajām un kontroles izmaksām, kā paredzēts Direktīvas 97/13 6. un 11. pantā. Iesniedzējtiesas skatījumā, nav izslēgts, ka no 2008. gada 21. februāra sprieduma *Telecom Italia* (C-296/06, EU:C:2008:106) izriet, ka pēc šīs direktīvas stāšanās spēkā uzņēmumiem piemērojamos maksājumus telesakaru pakalpojumu jomā reglamentēja vienīgi šie panti.

30 Tādējādi, kā uzskata iesniedzējtiesa, *Consiglio di Stato* (Valsts padome) sniegtā interpretācija varētu būt pretēja Tiesas judikatūrai 2008. gada 21. februāra spriedumā *Telecom Italia* (C-296/06, EU:C:2008:106), un, ja tas tā būtu, tā jautā, kādas būtu tam sekas, jo *Consiglio di Stato* (Valsts padome) 2009. gada 1. decembra spriedums Nr. 7506 ir kļuvis galīgs un tādējādi atbilstoši valsts tiesību aktiem ir ieguvis *res judicata* spēku.

31 Šajos apstākļos *Tribunale amministrativo regionale per il Lazio* (Lacio Reģionālā administratīvā tiesa) nolēma apturēt tiesvedību un uzdot Tiesai šādus prejudiciālus jautājumus:

"1) Vai Direktīvas 97/13 22. panta 3. punkts var tikt interpretēts tādējādi, ka tas atļauj arī 1998. gadā saglabāt pienākumu maksāt nodevu vai maksājumu, kas – tāpēc, ka tā apmērs tiek aprēķināts proporcionāli identiskai apgrozījuma daļai – atbilst nodevai, kura bija jāmaksā saskaņā ar kārtību, kas pastāvēja pirms šīs direktīvas?

2) Vai Direktīvai 97/13, ņemot vērā Tiesas 2003. gada 18. septembra spriedumu *Albacom* un *Infostrada* (C-292/01 un C-293/01, EU:C:2003:480) un 2008. gada 21. februāra spriedumu *Telecom Italia* (C-296/06, EU:C:2008:106), ir pretrunā tāds likumīgā spēkā stājies valsts tiesas spriedums, kas izriet no šīs direktīvas kļūdainas interpretācijas un/vai sagrozīšanas, un tādējādi šo likumīgā spēkā stājušos spriedumu var nepiemērot kāda cita tiesa, kurai tiek lūgts iztiesāt strīdu, kura pamatā ir tās pašas materiāltiesiskās attiecības, taču kurš no strīda, kurā ir pieņemts attiecīgais likumīgā spēkā stājies spriedums, atšķiras tajā ziņā, ka pieprasītais maksājums nav tās galvenais priekšmets?"

Par prejudiciālajiem jautājumiem

Par pirmo jautājumu

32 Uzdodot pirmo jautājumu, iesniedzējtiesa būtībā jautā, vai Direktīvas 97/13 22. panta 3. punkts ir jāinterpretē tādējādi, ka tas nepieļauj valsts tiesisko regulējumu, ar kuru attiecībā uz 1998. gadu tiek pagarināts telesakaru uzņēmumam, kas ir šīs direktīvas spēkā stāšanās dienā pastāvošas atļaujas turētājs, uzliktais pienākums maksāt nodevu, kas aprēķināta atbilstoši apgrozījumam, nevis tikai administratīvajiem izdevumiem, kas saistīti ar vispārējo atļauju un individuālo licenču sistēmas noteikšanu, pārvaldību, kontroli un īstenošanu.

33 Tiesai jau ir bijusi iespēja izvērtēt maksājuma, kas noteikts *Telecom Italia* – iepriekšējai ekskluzīvo tiesību sniegt publiskos telesakaru pakalpojumus turētājai Itālijā –, atbilstību Direktīvai 97/13 2008. gada 21. februāra spriedumā *Telecom Italia* (C-296/06, EU:C:2008:106).

34 Minētajā spriedumā Tiesa nosprieda, ka Direktīva 97/13 ir jāinterpretē tādējādi, ka tā nepieļauj, ka dalībvalsts paredz pienākumu tirgus dalībniekam, kas ir iepriekšējais ekskluzīvo tiesību sniegt publiskos telesakaru pakalpojumus turētājs un kļuvis par vispārējās atļaujas turētāju, maksāt tādu maksājumu kā pamatlietā minētā nodeva, kas atbilst iepriekš prasītajai samaksai par piešķirtajām ekskluzīvajām tiesībām, par vienu gadu, sākot no galīgā termiņa, kas ir paredzēts šīs direktīvas transponēšanai valsts tiesību sistēmā, proti, līdz 1998. gada 31. decembrim.

35 Pēc šīs atbildes saņemšanas *Tribunale amministrativo regionale per il Lazio* (Lacio Reģionālā administratīvā tiesa) 2008. gada 15. decembra spriedumā Nr. 11386 tomēr uzskatīja, ka nodevas maksājums par 1998. gadu bija atbilstošs Direktīvai 97/13, ko *Consiglio di Stato* (Valsts padome) apstiprināja ar 2009. gada 1. decembra spriedumu Nr. 7506.

36 Šajā kontekstā iesniedzējtiesa šaubās par Direktīvas 97/13, it īpaši tās 22. panta tvērumu un jautā, vai valsts tiesiskais regulējums, kā to *Consiglio di Stato* (Valsts padome) interpretēja 2009. gada 1. decembra spriedumā Nr. 7506, ir atbilstošs Savienības tiesībām.

37 Šajā ziņā ir jāatgādina, pirmkārt, ka atbilstoši Direktīvas 97/13 26. pantam tā ir stājusies spēkā divdesmitajā dienā pēc tās publicēšanas *Eiropas Savienības Oficiālajā Vēstnesī*, proti, 1997. gada 27. maijā. Šīs direktīvas 25. pantā dalībvalstīm bija noteikts pienākums īstenot noteikumus, kas vajadzīgi, lai izpildītu šīs direktīvas prasības ne vēlāk kā līdz 1997. gada 31. decembrim.

38 Otrkārt, atbilstoši Direktīvas 97/13 3. panta 3. punktam dalībvalstis nodrošina, lai telesakaru pakalpojumus un/vai tīklus varētu sniegt vai nu bez atļaujas, vai nu ar vispārēju atļauju, vai ar individuālu licenci. Šīs direktīvas 6. pantā attiecībā uz vispārējām atļaujām ir paredzēts, ka, neskarot finanšu ieguldījumus universālā pakalpojuma sniegšanai saskaņā ar tās pielikumu, dalībvalstis nodrošina, ka visas nodevas, ko iekasē no uzņēmumiem saistībā ar atļauju piešķiršanas procedūrām, sedz vienīgi administratīvās izmaksas, kas saistītas tikai ar šo atļauju noteikšanu, pārvaldību, kontroli un īstenošanu. Tas pats attiecas uz minētās direktīvas 11. pantā paredzētajiem maksājumiem attiecībā uz individuālajām licencēm – ar vienu izņēmumu, kas attiecas uz iespēju noteikt nodevas ierobežotu resursu izmantošanas gadījumā, kā paredzēts šī panta 2. punktā.

39 Papildus, ņemot vērā to, ka Direktīva 97/13, kā izriet no tās 26. apsvēruma, ir piemērojama gan pastāvošām, gan turpmākām atļaujām, šīs direktīvas 22. pantā ir noteikti pārejas noteikumi attiecībā uz tās spēkā stāšanās dienā pastāvošām atļaujām. Tādējādi, pirmkārt, atbilstoši šī panta 1. punktam tiek piešķirts papildu viena gada termiņš, kas beidzas 1999. gada 1. janvārī, pastāvošo atļauju atbilstības panākšanai. Otrkārt, minētā panta 2. punktā ir paredzēta iespēja pagarināt pastāvošo atļauju nosacījumu spēkā esamību, tomēr ievērojot, lai šie nosacījumi nepiešķir īpašas vai ekskluzīvas tiesības, kuras saskaņā ar Savienības tiesību aktiem ir atceltas vai ir jāatceļ, un lai šī spēkā esamības

pagarināšana neskar citu uzņēmumu tiesības saskaņā ar Savienības tiesību aktiem. Visbeidzot, šī paša panta 3. punktā ir paredzēts, ka noteiktie pienākumi ar minēto direktīvu ir jāsaskaņo līdz 1999. gada 1. janvārim, jo pretējā gadījumā tie nav spēkā, ja vien dalībvalsts uz tās lūguma pamata no Komisijas nav saņēmusi šī termiņa pagarinājumu.

40 Tātad saskaņā ar pārejas noteikumiem, kas paredzēti Direktīvas 97/13 22. pantā, 1998. gadā dalībvalstis varēja vai nu pagarināt pastāvošo atļauju nosacījumu spēkā esamību, izņemot tām atļaujām, ar kurām tiek piešķirtas īpašas vai ekskluzīvas tiesības, vai saņemt no Komisijas termiņa pagarinājumu atbilstības ar Direktīvu 97/13 nodrošināšanai.

41 Šajā gadījumā no lūguma sniegt prejudiciālu nolēmumu izriet, ka ar Komunikāciju ministrijas 2003. gada 9. jūlija paziņojumu *Telecom Italia* tika prasīts samaksāt 41 025 043,06 EUR par koncesijas nodevas atlikumu par 1998. finanšu gadu. Šo paziņojumu apstiprināja *Tribunale amministrativo regionale per il Lazio* (Lacio Reģionālā administratīvā tiesa) ar 2008. gada 15. decembra spriedumu Nr. 11386, pēc tam – *Consiglio di Stato* (Valsts padome) ar 2009. gada 1. decembra spriedumu Nr. 7506, kuros šīs tiesas uzskatīja, ka nodevas maksājums par 1998. gadu bija atbilstošs Direktīvai 97/13.

42 Tomēr šādas minēto tiesu interpretācijas pamatā nav Direktīvas 97/13 noteikumi, un tai nevar piekrist.

43 Pirmām kārtām, Tiesa 2008. gada 21. februāra sprieduma *Telecom Italia* (C-296/06, EU:C:2008:106) 28. punktā nosprieda, ka Direktīvas 97/13 22. pantā tieši nav noregulēti telesakaru uzņēmumiem, kas ir atļauju turētāji, piemērojamie maksājumi neatkarīgi no tā, vai runa ir par vispārējām atļaujām vai individuālajām licencēm. Šim jautājumam tieši ir veltīts tikai šīs direktīvas 6. un 11. pants.

44 Otrām kārtām, Tiesa minētā sprieduma 32. un 34. punktā norādīja, pirmkārt, ka Direktīvas 97/13 22. panta mērķis, šķiet, nav atstāt spēkā ar iepriekšējām ekskluzīvajām tiesībām saistīto maksājumu un, otrkārt, ja dalībvalsts nav saņēmusi no Komisijas atļauju paturēt spēkā īpašas un ekskluzīvas tiesības telesakaru nozarē, ar šīs direktīvas 22. panta 2. punktu netiek atļauts atstāt spēkā nosacījumus, ar kuriem šādas tiesības tiek piešķirtas, pēc 1997. gada 31. decembra. Ja ekskluzīvās tiesības tiek atceltas, šī atcelšana parasti ietekmē maksājuma kā kompensācijas piemērošanu.

45 Trešām kārtām, Tiesa šī paša sprieduma 36. punktā uzskatīja, ka pienākums veikt ar iepriekšējām ekskluzīvām tiesībām saistītu maksājumu neietilpst Direktīvas 97/13 22. panta 3. punktā minēto pienākumu tvērumā un ka šādu nodevu, piemērojot šīs direktīvas 25. pantu, nevar atstāt spēkā arī pēc 1997. gada 31. decembra.

46 Ir taisnība, ka Tiesa 2008. gada 21. februāra sprieduma *Telecom Italia* (C-296/06, EU:C:2008:106) 38. punktā nosprieda, ka iesniedzējtiesai ir jānosaka, vai pamatlietā minētā nodeva bija saistīta ar ekskluzīvām tiesībām publisko telesakaru pakalpojumu jomā, kas *Telecom Italia* piešķirtas pirms Direktīvas 97/13 stāšanās spēkā.

47 Tomēr šai valsts tiesai ir jāņem vērā – Tiesa minētā sprieduma 39. punktā nosprieda, ka, pieņemot, ka šāda nodeva nav saistīta ar ekskluzīvām tiesībām, kas piešķirtas pirms Direktīvas 97/13 stāšanās spēkā, ir jāizvērtē, vai šāda veida maksājums ir "pienākums" šīs direktīvas 22. panta 3. punkta izpratnē, uz kuru varētu attiekties šajā tiesību normā paredzētais izņēmums.

48 Kā minēts šī sprieduma 43. punktā, tikai Direktīvas 97/13 6. un 11. pants attiecas uz telesakaru pakalpojumu nozares uzņēmumiem, kas ir atļauju turētāji, piemērojamajiem maksājumiem. Kas attiecas uz individuālajām licencēm, šīs direktīvas 11. panta 1. punktā ir paredzēts, ka to nodevu mērķis, ko dalībvalstis uzliek uzņēmumiem, kuri ir šo licenču turētāji, ir vienīgi segt administratīvos izdevumus, kas ir saistīti ar darbu, ko rada minēto licenču ieviešana. Šo pašu apsvērumu var piemērot dalībvalstu ieturētajām nodevām saistībā ar vispārējām atļaujām atbilstoši Direktīvas 97/13 6. pantam,

kurā paredzēts arī tikai viens cits maksājuma veids, proti, ar universālā pakalpojuma sniegšanu saistīts maksājums (spriedums, 2008. gada 21. februāris, *Telecom Italia*, C-296/06, EU:C:2008:106, 42. punkts un tajā minētā judikatūra).

49 Šajā ziņā no Tiesas judikatūras izriet, ka Direktīvā 97/13 ir paredzēti ne tikai noteikumi tostarp par atļauju piešķiršanas procedūrām un par to saturu, bet arī par maksājumu, kuri saistīti ar šīm procedūrām un kurus dalībvalstis var uzlikt telesakaru pakalpojumu nozares uzņēmumiem, raksturu un apmēru. Ja dalībvalstis varētu brīvi noteikt šīs nozares uzņēmumu nodokļu slogu, šai direktīvai tiktu atņemta lietderīgā iedarbība (šajā nozīmē skat. spriedumu, 2003. gada 18. septembris, *Albacom* un *Infostrada*, C-292/01 un C-293/01, EU:C:2003:480, 36. un 38. punkts).

50 Šāds slogs, kas nav paredzēts Direktīvas 97/13 6. un 11. pantā, ievērojami palielinātu nodokļus un nodevas, kurus dalībvalstis ir tieši pilnvarotas uzlikt saskaņā ar šo direktīvu, un radītu ievērojamus šķēršļus brīvībai sniegt telesakaru pakalpojumus, kas ir pretrunā Savienības likumdevēja izvirzītajiem mērķiem un neievēro ar minēto direktīvu iedibināto kopīgo sistēmu (šajā nozīmē skat. spriedumu, 2003. gada 18. septembris, *Albacom* un *Infostrada*, C-292/01 un C-293/01, EU:C:2003:480, 40. un 41. punkts).

51 Līdz ar to jēdziens "jau pastāvošu atļauju piešķiršanas nosacījumi" Direktīvas 97/13 22. panta 2. punkta izpratnē, attiecībā uz kuriem var saņemt to spēkā esamības pagarinājumu 1998. gadā, attiecas uz dažādām tiesībām un pienākumiem, izņemot telesakaru uzņēmumiem, kuri ir atļauju turētāji, noteiktos maksājumus. Šis jēdziens ietver terminu "pienākumi" šīs direktīvas 22. panta 3. punkta izpratnē, kas līdz ar to nevarot attiekties uz maksājumu, kuru uzliek telesakaru uzņēmumam bez saistības ar tam piešķirtās atļaujas izmantošanas nosacījumiem (šajā nozīmē skat. spriedumu, 2008. gada 21. februāris, *Telecom Italia*, C-296/06, EU:C:2008:106, 41., 43. un 44. punkts).

52 Ņemot vērā visus iepriekš izklāstītos apsvērumus, uz pirmo jautājumu ir jāatbild, ka Direktīvas 97/13 22. panta 3. punkts ir jāinterpretē tādējādi, ka tas nepieļauj valsts tiesisko regulējumu, ar kuru attiecībā uz 1998. gadu telesakaru uzņēmumam, kas ir šīs direktīvas spēkā stāšanās dienā pastāvošas atļaujas turētājs, tiek pagarināts uzliktais pienākums maksāt nodevu, kas aprēķināta atbilstoši apgrozījumam, nevis tikai administratīvajiem izdevumiem, kas saistīti ar vispārējo atļauju un individuālo licenču sistēmas noteikšanu, pārvaldību, kontroli un īstenošanu.

Par otro jautājumu

53 Uzdodot otro jautājumu, iesniedzējtiesa būtībā jautā, vai Savienības tiesības ir jāinterpretē tādējādi, ka tās liek valsts tiesai nepiemērot valsts procesuālās normas, kuras tiesas nolēmumam piešķir *res judicata* spēku, ja tas ļautu novērst Savienības tiesību normas pārkāpumu.

54 Vispirms ir jānorāda, ka no Tiesas rīcībā esošajiem lietas materiāliem skaidri neizriet, ka *Consiglio di Stato* (Valsts padome) 2009. gada 1. decembra sprieduma Nr. 7506 *res judicata* spēks attiecībā uz pamatlietu būtu saistošs iesniedzējtiesai.

55 Šajā ziņā *Telecom Italia* un Komisija uzskata, ka lietas, kurā pasludināts *Consiglio di Stato* (Valsts padome) 2009. gada 1. decembra spriedums Nr. 7506, un pamatlietas priekšmeti ir atšķirīgi, jo pirmā lieta ir par parāda esamību, kamēr pamatlieta attiecas uz šī parāda atlikumu, un līdz ar to jautājums par *res judicata* spēku nerodas. Gluži pretēji, Itālijas valdība apgalvo, ka identiskie lietas dalībnieku pamatlietā uzdotie jautājumi un jautājumi, par kuriem lemts minētajā *Consiglio di Stato* (Valsts padome) spriedumā, uzliek iesniedzējtiesai pienākumu izpildīt minēto spriedumu atbilstoši *res judicata* spēkam.

56 Jāatgādina, ka attiecībā uz valsts tiesību sistēmas noteikumu interpretāciju Tiesai principā ir jābalstās uz vērtējumu, kas izriet no iesniedzējtiesas nolēmuma. Proti, atbilstoši pastāvīgajai judikatūrai Tiesas kompetencē nav interpretēt dalībvalsts tiesību aktus (spriedums, 2019. gada 10. janvāris, ET, C-97/18, EU:C:2019:7, 24. punkts).

57 No iesniedzējtiesas nolēmuma izriet, ka pamatlieta ir balstīta uz tām pašām materiāltiesiskajām attiecībām, kādas bija lietā, kurā tika pasludināts *Consiglio di Stato* (Valsts padome) 2009. gada 1. decembra spriedums Nr. 7506, taču no lietas, kurā pasludināts šis spriedums, atšķiras tajā ziņā, ka pieprasītais maksājums nav šīs lietas galvenais priekšmets. Katrā ziņā iesniedzējtiesai ir jāpārbauda, vai saskaņā ar valsts tiesību aktiem uz šo spriedumu attiecināmais *res judicata* spēks aptver šo lietu vai tās elementus, un vajadzības gadījumā jāpārbauda minētajos tiesību aktos paredzētās sekas.

58 Nepastāvot Savienības tiesiskajam regulējumam attiecīgajā jautājumā, *res judicata* spēka principa īstenošanas kārtība ir jānosaka dalībvalstu tiesību sistēmā saskaņā ar šo valstu procesuālās autonomijas principu. Šī kārtība tomēr nedrīkst būt mazāk labvēlīga par to, kas reglamentē līdzīgas iekšēja rakstura situācijas (līdzvērtības princips), ne arī tāda, kas padara praktiski neiespējamu vai pārmērīgi apgrūtina Savienības tiesību sistēmā paredzēto tiesību īstenošanu (efektivitātes princips) (spriedums, 2009. gada 3. septembris, *Fallimento Olimpiclub*, C-2/08, EU:C:2009:506, 24. punkts).

59 Šajā kontekstā, ja iesniedzējtiesa uzskata, ka *Consiglio di Stato* (Valsts padome) 2009. gada 1. decembra spriedums Nr. 7506 nav noteicošs pamatlietas izlemšanai, šai tiesai būs jāinterpretē piemērojamās valsts tiesības, cik vien tas ir iespējams, ņemot vērā Direktīvas 97/13 tekstu un mērķi, lai izpildītu no tās izrietošos pienākumus. No Tiesas pastāvīgās judikatūras izriet, ka šis valsts tiesībām atbilstošas interpretācijas pienākums ir neatņemama LESD sistēmas sastāvdaļa, jo tas ļauj valsts tiesām, īstenojot savu kompetenci, nodrošināt Savienības tiesību pilnīgu efektivitāti, iztiesājot tajās iesniegtās lietas. Šis pienākums prasa, lai, izvērtējot, kādā mērā ir iespējams piemērot interpretāciju, kas nenovestu pie Savienības tiesību, it īpaši Direktīvas 97/13, mērķiem pretēja rezultāta, valsts tiesa vajadzības gadījumā ņemtu vērā visas valsts tiesības kopumā (šajā nozīmē skat. spriedumu, 2016. gada 8. novembris, *Ognyanov*, C-554/14, EU:C:2016:835, 59. un 66. punkts).

60 Jāprecizē, ka prasība pēc atbilstošas interpretācijas ietver sevī valsts tiesu, tostarp tiesu, kas izskata lietas pēdējā instancē, pienākumu vajadzības gadījumā mainīt iedibināto judikatūru, ja tā ir balstīta uz valsts tiesību interpretāciju, kas nav saderīga ar Savienības tiesībām (šajā nozīmē skat. spriedumu, 2018. gada 11. septembris, IR, C-68/17, EU:C:2018:696, 64. punkts un tajā minētā judikatūra).

61 Tādējādi valsts tiesa nav tiesīga uzskatīt, ka tai nav iespējams kādu valsts tiesību normu interpretēt atbilstīgi Savienības tiesībām tikai tādēļ vien, ka šī norma ir tikusi interpretēta veidā, kas nav saderīgs ar šīm tiesībām, vai to šādā veidā ir piemērojušas kompetentās valsts iestādes (spriedums, 2019. gada 24. jūnijs, *Popławski*, C-573/17, EU:C:2019:530, 79. punkts).

62 Šajā gadījumā, kā izriet no atbildes uz pirmo jautājumu, *Consiglio di Stato* (Valsts padome), 2009. gada 1. decembra spriedumā Nr. 7506 nospriežot, ka nodeva par 1998. gadu, kas tika prasīta no *Telecom Italia* – Direktīvas 97/13 spēkā stāšanās datumā pastāvošas atļaujas turētājas –, bija jāmaksā, valsts tiesības interpretēja, kā izriet no atbildes uz pirmo prejudiciālo jautājumu, veidā, kas neatbilst Savienības tiesībām, kā Tiesa tās bija interpretējusi 2008. gada 21. februāra spriedumā *Telecom Italia* (C-296/06, EU:C:2008:106).

63 Līdz ar to šī sprieduma 59. punktā paredzētajā gadījumā iesniedzējtiesai ir jānodrošina Savienības tiesību pilnīga iedarbība, vajadzības gadījumā pēc savas ierosmes nepiemērojot *Consiglio di Stato* (Valsts padome) 2009. gada 1. decembra spriedumā Nr. 7506 sniegto interpretāciju, jo šī interpretācija nav saderīga ar Savienības tiesībām (spriedums, 2016. gada 8. novembris, *Ognyanov*, C-554/14, EU:C:2016:835, 70. punkts).

64 Turpretim, ja iesniedzējtiesa uzskata, ka atbilstoši valsts tiesībām *Consiglio di Stato* (Valsts padome) 2009. gada 1. decembra sprieduma Nr. 7506 *res judicata* spēks attiecas uz pamatlietu, un tādējādi nosaka, kā tā izspriežama, jāatgādina, cik svarīgs ir *res judicata* spēka princips gan Savienības tiesību sistēmā, gan valstu tiesību sistēmās. Lai nodrošinātu gan tiesību un tiesisko attiecību stabilitāti, gan pareizu tiesvedību, ir svarīgi, lai galīgie tiesu nolēmumi pēc tam, kad ir izmantoti pieejamie tiesību aizsardzības līdzekļi, vai pēc tam, kad beidzies šādai pārsūdzībai paredzētais termiņš, vairs nevarētu tikt apstrīdēti (spriedumi, 2009. gada 3. septembris, *Fallimento Olimpiclub*, C-2/08, EU:C:2009:506, 22. punkts un tajā minētā judikatūra, kā arī 2019. gada 11. septembris, *Călin*, C-676/17, EU:C:2019:700, 26. punkts).

65 Šajā ziņā no pastāvīgās judikatūras izriet, ka Savienības tiesības neuzliek valsts tiesai pienākumu nepiemērot valsts procesuālās normas, kas nolēmumam tostarp piešķir *res judicata* spēku, pat ja tas ļautu novērst Savienības tiesību normas – neatkarīgi no tās rakstura – pārkāpumu (šajā nozīmē skat. spriedumu, 2016. gada 21. decembris, *Gutiérrez Naranjo* u.c., C-154/15, C-307/15 un C-308/15, EU:C:2016:980, 68. punkts).

66 Līdz ar to Savienības tiesībās nav noteikta prasība, ka, lai ņemtu vērā atbilstīgo Savienības tiesību normas interpretāciju, ko ir sniegusi Tiesa, valsts tiesu iestādei principā būtu jāpārskata tās nolēmums, kuram ir *res judicata* spēks (spriedums, 2019. gada 11. septembris, *Călin*, C-676/17, EU:C:2019:700, 28. punkts).

67 Katrā ziņā ir jāatgādina, ka valsts atbildības par privātpersonām nodarīto kaitējumu, izdarot Savienības tiesību pārkāpumus, kuros tā ir vainojama, princips ir piederīgs Līguma sistēmai neatkarīgi no tā, vai kaitējumu ir nodarījusi likumdevēja vara, tiesu vai izpildu vara (spriedums, 2003. gada 30. septembris, *Köbler*, C-224/01, EU:C:2003:513, 30. un 32. punkts).

68 Ņemot vērā tiesu iestāžu būtisko lomu to tiesību aizsardzībā, kas privātpersonām izriet no Savienības tiesībām, šo normu pilnīga efektivitāte būtu apdraudēta un tajās atzītā tiesību aizsardzība būtu vājināta, ja būtu izslēgts, ka privātpersonas zināmos apstākļos var iegūt zaudējumu atlīdzību, ja to tiesības ir tikušas aizskartas Savienības tiesību pārkāpuma dēļ, kas ir izdarīts ar tādas dalībvalsts tiesas nolēmumu, kura lietu izskata pēdējā instancē (spriedums, 2003. gada 30. septembris, *Köbler*, C-224/01, EU:C:2003:513, 33. punkts).

69 Tā apstākļa dēļ, ka šāds nolēmums, kurā ir pārkāptas no Savienības tiesībām izrietošas tiesības un kurš ir kļuvis galīgs, parasti vairs nevar tikt pārsūdzēts, privātpersonām nevar tikt liegta iespēja prasīt valsts atbildību, lai tādējādi panāktu savu Savienības tiesībās atzīto tiesību aizsardzību (spriedums, 2018. gada 24. oktobris, XC u.c., C-234/17, EU:C:2018:853, 58. punkts).

70 Tādējādi, kā izriet no lūguma sniegt prejudiciālu nolēmumu, pamatlietā *Telecom Italia* cēla prasību pret Itālijas valsti par civiltiesisko atbildību, kas izriet no tiesu funkcijas nepareizas izpildes, un *Corte d'appello di Roma* (Romas apelācijas tiesa, Itālija) apmierināja iesniegto sūdzību, konstatējot, ka *Consiglio di Stato* (Valsts padome) ir acīmredzami pārkāpusi Savienības tiesības.

71 Ņemot vērā visus iepriekš izklāstītos apsvērumus, uz otro jautājumu ir jāatbild, ka Savienības tiesības ir jāinterpretē tādējādi, ka tās neuzliek valsts tiesai pienākumu nepiemērot valsts procesuālās normas, kas tiesas nolēmumam piešķir *res judicata* spēku, pat ja tas ļautu novērst Savienības tiesību normas pārkāpumu, bet tas neliedz ieinteresētajām personām iespēju prasīt valsts atbildību, lai tādējādi panāktu savu Savienības tiesībās atzīto tiesību aizsardzību.

Par tiesāšanās izdevumiem

72 Attiecībā uz pamatlietas pusēm šī tiesvedība ir stadija procesā, kuru izskata iesniedzējtiesa, un tā lemj par tiesāšanās izdevumiem. Izdevumi, kas radušies, iesniedzot apsvērumus Tiesai, un kas nav minēto pušu izdevumi, nav atlīdzināmi.

Ar šādu pamatojumu Tiesa (pirmā palāta) nospriež:

1) Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 97/13/EK (1997. gada 10. aprīlis) par vispārējo atļauju un individuālo licenču kopēju sistēmu telesakaru pakalpojumu jomā 22. panta 3. punkts ir jāinterpretē tādējādi, ka tas nepieļauj valsts tiesisko regulējumu, ar kuru attiecībā uz 1998. gadu telesakaru uzņēmumam, kas ir šīs direktīvas spēkā stāšanās dienā pastāvošas atļaujas turētājs, tiek pagarināts uzliktais pienākums maksāt nodevu, kas aprēķināta atbilstoši apgrozījumam, nevis tikai administratīvajiem izdevumiem, kas saistīti ar vispārējo atļauju un individuālo licenču sistēmas noteikšanu, pārvaldību, kontroli un īstenošanu.

2) Savienības tiesības ir jāinterpretē tādējādi, ka tās neuzliek valsts tiesai pienākumu nepiemērot valsts procesuālās normas, kas tiesas nolēmumam piešķir *res judicata* spēku, pat ja tas ļautu novērst Savienības tiesību normas pārkāpumu, bet tas neliedz ieinteresētajām personām iespēju prasīt valsts atbildību, lai tādējādi panāktu savu Savienības tiesībās atzīto tiesību aizsardzību.

[Paraksti]